

Hur irrationalitet befrämjas av retorik

Parallellerna mellan de av den politiska korrektheten lamslagna amerikanska universiteten och de av trovissa konsulter lamslagna svenska kommunerna påpekas av Margareta Norlin, medarbetare bland annat i Aftonbladet.

Professorn i fysik vid New York University, Alan D Sokal, har gjort vad många i hemlighet drömmer om. Han har utsatt den postmodernistiska amerikanska universitetsvärlden för ett grymt *practical joke*. På oklanderlig postmodernistisk har han i tidskriften *Social Text* "bevisat" att de fysiska naturlagarna inte gäller, att de utgör en social överenskomme vars relativitet inte tillräckligt uppmärksamats!

Sokalseminariet 2

Även om vi i Sverige inte har utsatts för samma intensiva postmodernistiska tryck, så känner varje läsare av DN:s kultursida igen det modösamma dechifferingsarbetet med exempelvis konstartiklarna, det som i slutändan leder till konstaterandet att texten så att säga upplöst sig själv i processen.

Men är det så allvarligt? Kan inte denna lilla krets för inbördes akademisk beundran få hålla på med sina perifera ordnickrier? Jag tror det vore mycket olyckligt.

För det första kan man konstatera att följderna för det amerikanska utbildningssystemet har varit långt mer omfattande än vad vi i Sverige kan föreställa oss. Fenomenet i huvudsak de prestigefyllda elituniversiteten med oerhörd genomslagskraft i den intellektuella debatten, i tidskrifter och i massmedia i största allmänhet.

Flykt från tänkandet

Man bör också betänka att stora delar av det styrande skiktet i USA hämtas ur dessa led. Det innebär att flykten från rationellt tänkande, logiska argument och rimliga slutsatser, som frodas vid dessa institutioner, kommer att få konsekvenser för tankemönster och handlande inom stora delar av amerikansk administration, politik och kulturliv, även bortsett från den atmosfär av rädsla och självrensning som lägger sig som ett lock över den intellektuella diskussionen vid universiteten och knappast utgör någon grund för nytänkande och djärvheth.

Russel Jacoby, professor i historia vid UCLA i Los Angeles, har beskrivit utvecklingen inom universitetsvärlden i sin vassa studie *Dogmatic Wisdom* (på Doubleday 1994). Jacoby argumenterar glasklart med humor och beläsenhet, det är som att dricka ett glas vatten efter alla postmodernerna dringar. Han är starkt kritisk till såväl de radikala professorerna på elituniversiteten som till de konservativa kritiker som vill återinföra en statisk och hierarkisk akademisk bildning. De två lägrens massmediala fejd över detaljer i undervisningen tjänar snarast till att/dölja dagens realiteter, menar

Jacoby, och pekar på de härresande klyftorna i utbildningssystemet. Trots att undersökningar visar att amerikanska elever prestanda ligger under andra länders (bland annat Sveriges) tror de själva att de ligger i topp.

Jacoby oroas i likhet med konservativa debattörer över den moraliska relativism som får en genomsnittlig student att svara *it all depends* på vilka dilemman som helst. Tolerans, men inte värde nihilism, är Jacobys modell.

De diskussioner som godkänns i ett sådant klimat blir de postmodernistiska, som förlorar sig in i bilder, gåtor, symbolspråk och relativism. Utan nämnvärd kontakt med verkligheten.

Bokens tyngsta kritik riktas dock mot det postmoderna vänsteretablissemang på elituniversiteten, för dess rigida krav på politisk korrekthet och språkekvilibristik. Som svensk kunde man lätt misstänka polemiska överdrifter, om det inte vore för alla de exempel han drar fram. Flera universitet har upprättat ordlistor för korrekt språkbruk, med namn som *The Bias-Free Word Finder: A Dictionary of Non-discriminatory Language* (Boston: Beacon 1992) eller *Guide to Inclusive Language: Suggestions for Improved Communications* (California State University, Long Beach, 1991). Där slås fast att ordet *snowman* bör ersättas av *snow human*, att *man-eating shark* ska vara *person-eating shark*. Enligt den feministiska ordlistan måste även begrepp som *idiot* undvikas eftersom det är ovetenskapligt och nedvärderande. Istället ska man använda begreppet *someone with a mental impairment*. *I'm an idiot*, *I forgot the tickets* blir i stället *I'm someone with a mental impairment*, *I forgot the tickets!*

Grammatiken lusläses

Likaså lusläses grammatiska exempel, så att där inte slinker in undanstuckna fördomar. *Guide to Inclusive Language* anser exempelvis att meningen "Ms Teodoros man ogillar hennes arbete, även om han låter henne fullfölja sina intressen" måste ersättas av meningen "Ms Teodoros fullföljer sitt intresse för datorer och har accepterat ett jobb vid en datafirma".

Här föds ett språk, som förutom att det saknar must, färg och konkretion också censurerar realiteter. Mr Teodoro försvinner ut i kullissen. Vissa delar av verkligheten får helt enkelt inte skidas!

Man skulle kunna skratta åt eländet om det inte vore för konsekvenserna. Jacoby skildrar hur studenter avstångs från undervisningen för att använt kontroversiellt språk. En lärare avvecklade en kurs om slaveriets historia, anklagad för rasism efter att ha läst högt ur ett slasvågarebrev. En kvinnlig student som liknat USA:s missiler vid fallosar tvingades till offentlig ursäkt.

Jacoby beskriver hur både elever

- Hugg huvudet av henne!
Hjärter dams tal är egensinnigt och verklighetsfrämmande. Men så tjänar också språket i underlandet inte så mycket till att förmedla information, som till att stifta förvirring. (Illustration av John Tenniel)

och lärare vid elituniversiteten drar sig tillbaka i tystnad, rädda att ge sig i kast med språkets alla fallgropar. Och så är det förstas. De diskussioner som godkänns i ett sådant klimat blir de postmodernistiska, som förlorar sig in i bilder, gåtor, symbolspråk och relativism. Utan nämnvärd kontakt med verkligheten, utan bestämda påståenden. Texter som byggs upp av dubbelmeningar och ironiska falluckor är *à priori* oangripbara.

Har situationen vid universiteten i USA relevans för svensk debatt? Jag tror det. Postmodernerna strömningar dröjer sig kvar i fickor vid universiteten och på tidningarnas kultursidor. En generation akademiker har vuxit upp under postmodern dominans, även om denna aldrig fått samma tyngd i Sverige som i USA eller Frankrike.

Viktigare är kanske att strömningen sammanfaller med, och sammanvävs med, motsvarande tankestrukturer inom det politiska och administrativa fältet, synliga framför allt på den kommunala nivån. Parallellerna kan ses dels i krav på underkastelse under rådande maktförhållanden, vilka föder rädsla och tystnad, dels i upprättandet av ett nytt språkbruk och nya terminologier, där inga krav på rationalitet och logik längre ställs.

Även i Sverige höjs röster mot denna utveckling. Under 90-talet har jurister och forskare opponerat sig mot tilltagande irrationalitet, mot att det offentliga samtalet ersatts av formler, mantra. Det är svårt att tänka sig den utvecklingen utan den invånning i relativism och brist på logik som postmodernismen medfört.

I senaste numret av TLM (3-4/1996) skriver Bo Rothstein, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, om den nuvarande po-

litiska diskussionen om hur massarbetslösheten ska angripas:

Föreställningen om att en politik bör bygga på en korrekt analys av sakförhållanden tycks idag helt sakna relevans. Istället handlar det om att uttala besvärjelser och upprepa mantran. Man kan tala om en närmast postmodernistisk verklighetsflykt. Men massarbetslösheten är ingen språklig fiktion.

Björn Rombach, docent vid Handelshögskolan i Stockholm, som i många år studerat mål- och marknadsstyrning i offentliga sektor, skriver i tidskriften *Social politik* (3-4/1994) om olika moden i styrteknik i kommunerna:

Det är tydligt att vi lever i en handlingsorienterad tid. Tidigare idéer om noggrann utredning och förankring har gett vika för krav på snabbara förändringstakt... Man bortser inte bara från lösningarnas effekter utan också från dess kostnader.

Trots att de nya fullskaleexperimenten är dyrare och har en mängd biverkningar i form av demokratiskt underskott, är det – som Rombach påpekar – nästan omöjligt att diskutera dem i rationella termer med kommunala tjänstemän och politiker. Det är som att stå inför människor behärskade av *en ny-fränsningslära*. Man räknar sällan ens på kostnaderna! Rombach anser att "marknadsvägen snarast har lett till ordning och minskad rationalitet".

En kommunrättsjurist som Anders Svensson understryker också han det irrationella i de nya tankeströmningarna som lanserades av diverse verklighetsfrämmande konsulter i slutet på 80-talet (Pocket-tidningen 2/93):

I de nya tankeströmningarna ingår begreppet *positive thinking*, att tänka positivt. Allt nytt är bra, allt gammalt är dåligt. Det handlar om nya ledarskapsteorier, managementteorier. Det som gäller är styrning genom ordregivering... Det är också en del av systemskiftet att man använder känslomässiga argument i så stor utsträckning. Konsekvensutredningar och rationell argumentering överges. Här finns ett mycket auktoritärt drag som motsätter sig rationell argumentering. Man för inte den intellektuella tanken till slut.

Det är inte för inte som Lars Dahl kallar konsulterna för "systemmagiker" i boken *Hem till kommunen* (Brombergs, 1994). På samma sätt som postmodernisterna vid elituniversiteten i USA har de i språket skapat sin egen lilla verklighet, i syfte att hålla sig kvar vid maktpositionerna. Det ingen begriper är svårt att attackera.

I USA genererar postmodernismen mycket skrivande och talande i katedrar och tidskrifter, och få konkreta resultat – exempelvis utbildningsreformerna, som ju borde intressera dem som kallar sig radikala.

I Sverige har det kommunala systemskiftet skapat många tjänster som konsulter och informatörer, många kurser och konferenser och mycket skrivande och talande. Idag tiger man inte ihjäl missförhållanden, de kvävs i väldiga ordmassor. Eller med statsvetaren Ingegerd Muncios begrepp: man har skapat den "retoriska staten".

Vi kunde behöva en Alan D Sokal i varje svensk kommun som rids av systemmagiker som ständigt drar nya diskurser ur hatten. Någon måste säga att trollkarlarna är nakna.

MARGARETA NORLIN